

Libčany...

... a problematika monumentálního vesnického kostela bez zděné věže

Milan Falta

Výzkum stavebního vývoje monumentálního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Libčanech (okr. Hradce Králové) se zaměřil na přímé a nepřímé indicie existence hypoteticky možného raně středověkého objektu navázaného na západní průčelí chrámu. Záměrem bádání bylo ověření a prohloubení znalostí o stavebních a zejména komunikačních vazbách v rámci českého raně středověkého kostela, ale i jeho funkční propojení s nedochovanými objekty dříve se nalézajícími v jeho bezprostřední blízkosti. Byla předložena nová úvaha o možné, v českých zemích dosud prakticky nesledované, figuře románského venkovského kostela, kdy mohutná kamenná struktura byla doplněna pouze celodřevěnou (nebo hrázděnou) věží, jejíž výška nemusela ani přesahovat štít lodi kostela. Takováto konstrukce přitom mohla tvořit technický i symbolický mezičlánek mezi sakrální a obytnou stavbou. Rozvaha byla podpořena rozбором kontradikce honosně pojednaného jižního průčelí a někdejší apsidy k nápadně strohé západní fasádě. Právě její skladba dovoluje vyslovit hypotézu o možné konstrukci věžové stavby z lehčího materiálu. Paralelně lze však předložit i domněnku o možné absenci věže v přímé konstrukční vazbě na kostel a hledat zde vlastní sídlo nobility. Dokumentace popisuje nepřímé indicie v oblasti užití jiných nežli kamenných materiálů a také fungování komunikačních vazeb mezi obytnou stavbou, emporou a lodí.

Libčany¹ leží asi 12 km západně od Hradce Králové na stráni dominující širokému okolí.² Z katastru obce je z vícero poloh doložena antropogenní aktivita minimálně od mladší doby kamenné. Významné jsou především funerální aktivity v poloze „Na Obci“ a „Farský les“, dokládající společenský význam území především v nadstavbové sociální sféře.³ První písemný doklad o vsi pochází z 12. století. Jedná se o falzum zakládací listiny krále Vratislava pro opatovický klášter, která se hlásí k roku 1073.⁴ Tehdy měl břevnovský opat ke královské donaci přidat mj. i „terram Liubichas“. Majitelé libčanského zboží nejsou z období raného středověku známi. Vlastníci tvrze jsou doloženi až k roku 1398, kdy jimi měli být Jan a Václav z Roudnice.

Počátkem 16. století získala Libčany obec královéhradecká⁶ a v roce 1547 jí byl tento majetek konfiskován a prodán Janu z Pernštejna.⁷ Od počátku 18. století byly Libčany ve vlastnictví Straků z Nedabylic. V majetku této rodiny zůstala vesnice až do vymření rodu v roce 1769, kdy přešla do správy zemského stavovského výboru. První písemná zmínka o zdejší kostele Nanebevzetí Panny Marie pochází z roku 1352, kdy se v rejstříku papežského desátku objevuje jako farní.⁸ V následujících obdobích, až do poloviny 17. století, kdy začínají zápisy libčanské farní pamětní knihy, nejsou o kostele známy žádné záznamy.

Obr. 1: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Celkový pohled na kostel od jihozápadu (foto M. Falta 2006).

Cílem výzkumu bylo pořídit srovnávací materiál odpovídající podrobnosti, který by dovolil konfrontaci prostorových a komunikačních vztahů mezi kostely se zděnou západní věží a kostely bezvěžovými.⁹ Dokumentace provedená při terénním průzkumu objektu se tak zaměřuje hlavně na proporce západní panské tribuny včetně jejích komunikačních vazeb. V exteriéru se pozornost věnuje nápadně rozdílnému sochařskému pojednání

¹ K významu názvu místa více Profous, A.: Místní jména v Čechách II. Praha 1949, s. 577.

² Obec Libčany se geomorfologicky nachází v provincii Česká vysočina, v soustavě České tabule, podsoustavě Východočeské tabule, v celku Východočeské tabule, podcelku Chlumecké tabule a okrsku Libčanské tabule.

³ Bláha, R. – Kalferst, J.: Libčany – podklady pro archeologickou památkovou péči v rámci přípravy ÚPO. Hradec Králové 2004. Rukopis č. j. 287/2004 (kopie uložena v AO Muzea východních Čech Hradec Králové).

⁴ Friedrich, G. (ed.): Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I. Praha 1904–1907, s. 370.

⁵ Lancinger, L. – Muková, J. – Šimková, D.: Libčany – kostel Nanebevzetí P. Marie (stavebně historický průzkum SÚRPMO). Praha 1995, s. 1 (kopie uložena v archivu NPÚ ú. o. p. Pardubice).

⁶ Horyna, V.: Vlastivěda Královéhradecka. Hradec Králové 1968, s. 235.

⁷ Cechner, A.: Soudis památek historických a uměleckých v politickém okrese Královéhradeckém. Praha 1904, s. 141.

⁸ Tomek, W. W. (ed.): Registra desátků papežských v diecezi pražské. Praha 1873, s. 90.

⁹ Bezvěžovou stavbou rozumíme kostel bez kamenné věže, která by výpravou odpovídala zbytku chrámu. Bez řádného archeologického průzkumu nemůžeme vyloučit existenci zvonice z lehčích materiálů.

stěn. Stať tak pracuje s kontrastem péče, která byla věnována výpravě kamenickým dekorem na jižním průčelí a nejspíš i někdejší apsidě,¹⁰ zatímco západní fasáda zůstala naprosto strohá. Tento neobvyklý kontrast dovoluje uvažovat o hypotéze, že dochovaná soliterní kamenná stavba by mohla být jediným pozůstatkem původního komplexu více budov, který mohl sestávat z kamenného chrámu coby privátní kaple velmože a (dřevěného) paláce, snad i s věží. Při vyhodnocování, zdali věž takového sídla, jestli existovala, byla pokládána více jako funkční a konstrukční součást chrámu nebo spíše obytného stavení, je třeba navázat na poznatky domácích i zahraničních badatelů¹¹ a položit otázku, čím vlastně románská západní věž byla, čemu sloužila a jak fungovala. K románské západní věži venkovského tribunového kostela je třeba připomenout, že současné chápání ji vnímá jako objekt značně převyšující vlastní chrámovou loď. Již samotný původ slova „věž“ významově vychází z vyvýšené (obrně) stavby.¹² Provozní náplň věže je v rámci celého kostela viděna spíše jako druhotná, k primární sakrální funkci lodi s kněžištěm, a to především s úlohou zvonice,¹³ útočiště¹⁴ a komunikace. Takovýto obraz stavby připojené ke štítové části kostela však nemusel být platný v době jejího vzniku. Západní útvar mohl sloužit (i) jako jakýsi mezičlánek mezi profánním prostředím (obydlím elity) a sakrálním prostorem (kaplí – emporou¹⁵). Důležité je připomenout i symbolickou úlohu věže.¹⁶ S touto problematikou úzce souvisí i hypotéza, do jaké výšky vlastně byla věž vyzdvížena a proč. Je však nutné mít v patrnosti, že úvahy o funkci západní přisazené věže lze jen v omezené míře vyvozovat ze stavby coby hmotného pramene samotného, přičemž výpověď psaných zdrojů je k tomuto tématu velmi skromná.

Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Libčanech není badatelské obci neznámý, nyméně vzhledem k jeho velikosti i architektonickým kvalitám se jedná o stavbu spíše opomíjenou. Chrám je v literatuře připomínán již v počátcích moderního dějepisectví, když v roce 1852 Jan Erazim Wocel rozpoznává jeho románský původ¹⁷ a následně jej popisuje v jednom z našich prvních katalo-

gů románského stavitelství.¹⁸ V roce 1904 je Antonínem Cechnerem podán podrobný popis libčanského kostela a tvrze.¹⁹ Autor pojednává o jednodušším kamenném kostele a připomíná několik jeho stavebních etap. Z doby gotické upozorňuje na vysoké štíty a také do tohoto období řadí západní portál. Do pozdní renesance datuje úpravu lodi a do barokní epochy presbytář (patrně pouze jeho opravu, nikoliv stavbu). Popis kostela se objevuje i v neoborné literatuře z roku 1940 od neznámého autora,²⁰ který se zprvu podrobně věnuje historii vsi a následně vlastnímu kostelu. Datace a slohové zařazení některých stavebních prvků jsou však chybné. Autor se například domnívá, že pravoúhlý presbytář je původu románského²¹ a za raně středověká taktéž považuje později prolomená okna i západní portál. Je však třeba připomenout, že autor ve své době viděl kostel ještě omítnutý, tudíž nemohl spatřit zachované ostění románských oken ani smíšené zdivo presbytáře. Přínosem článku je velmi zevrubné referování o mladších stavebních úpravách.

Obr. 2: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Krynchlová hlavička s dekorem nesoucí arkádu empory (foto M. Falta 2005).

V letech 1944–1945 předložil Václav Mencl zprávu o nálezu bohatého arkádového průčelí na libčanském kostele.²² Informoval tak v souvislosti s nálezem slepých arkád na bazilice klášterního kostela v Doksanech, jejíž předlohu hledal v porýnské pseudotektonické románské architektuře. Libčanský kostel však nedával do souvislosti s tzv. Doksanskou skupinou, ale slohové zabarvení a hutní provenienci spojoval se saským slohovým okruhem. Kostel datoval do období mezi lety 1210–1220. Následně publikoval i první z důležitých statí k datování české románské architektury a uvedl, že hlavičky nesoucí arkády empory jsou původu sasko-hirsaukého.²³

¹⁰ Existenci apsidy dokládají zaoblené části zdiva s torzem lizény s oblounem v čele, které se nacházejí i v sakristii i oratoři, a sokl podchycený pod podlahou sakristie.

¹¹ Zejména V. Mencla, A. Tomaszewského, D. Prixe a J. Varhaníka.

¹² Rejzek, J.: Český etymologický slovník. Voznice 2012, s. 709.

¹³ Primární úlohu věže coby zvonice uvádí i Prix, D.: Velké dějiny zemí Koruny české – Architektura. Praha 2009, s. 32.

¹⁴ Například Varhaník, J.: Středověký venkovský kostel jako refugium. In: Archaeologia historica 24. Brno 1999, s. 313–317.

¹⁵ K všeobecnému významu a funkci empory více Haas, W.: Romanik in Bayern. Stuttgart 1985, s. 350.

¹⁶ Laval, F.: Co je kostel? K počátkům šlechtických sídel českého středověku, Archeologické rozhledy 68/2016, č. 1, s. 68.

¹⁷ Bericht über die im August und September 1851 unternommene kunst-archäologische Bereisung Böhmens. Sonderabdruck aus den Sitzungsberichten der philos.-histor. Klasse der kaiserl. Akad. d. Wiss., Jg. 1852.

¹⁸ Wocel, J. E.: Kostely románského slohu v Čechách, Památky archeologické a místopisné II/1857, s. 121.

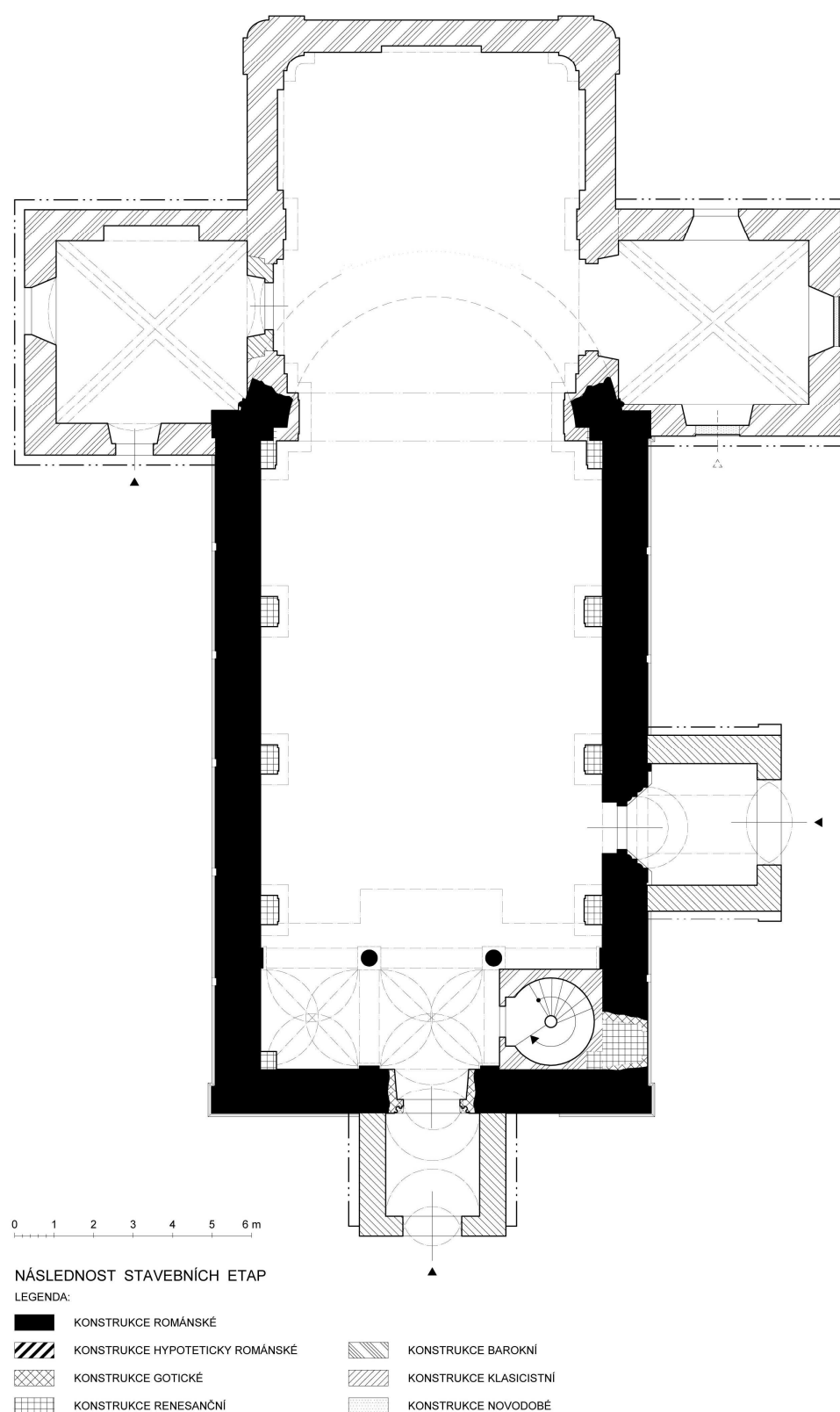
¹⁹ Citace v pozn. 7, s. 141–149.

²⁰ Anonym: Ročenka katolíků v Libčanech. Hradec Králové(?) 1940.

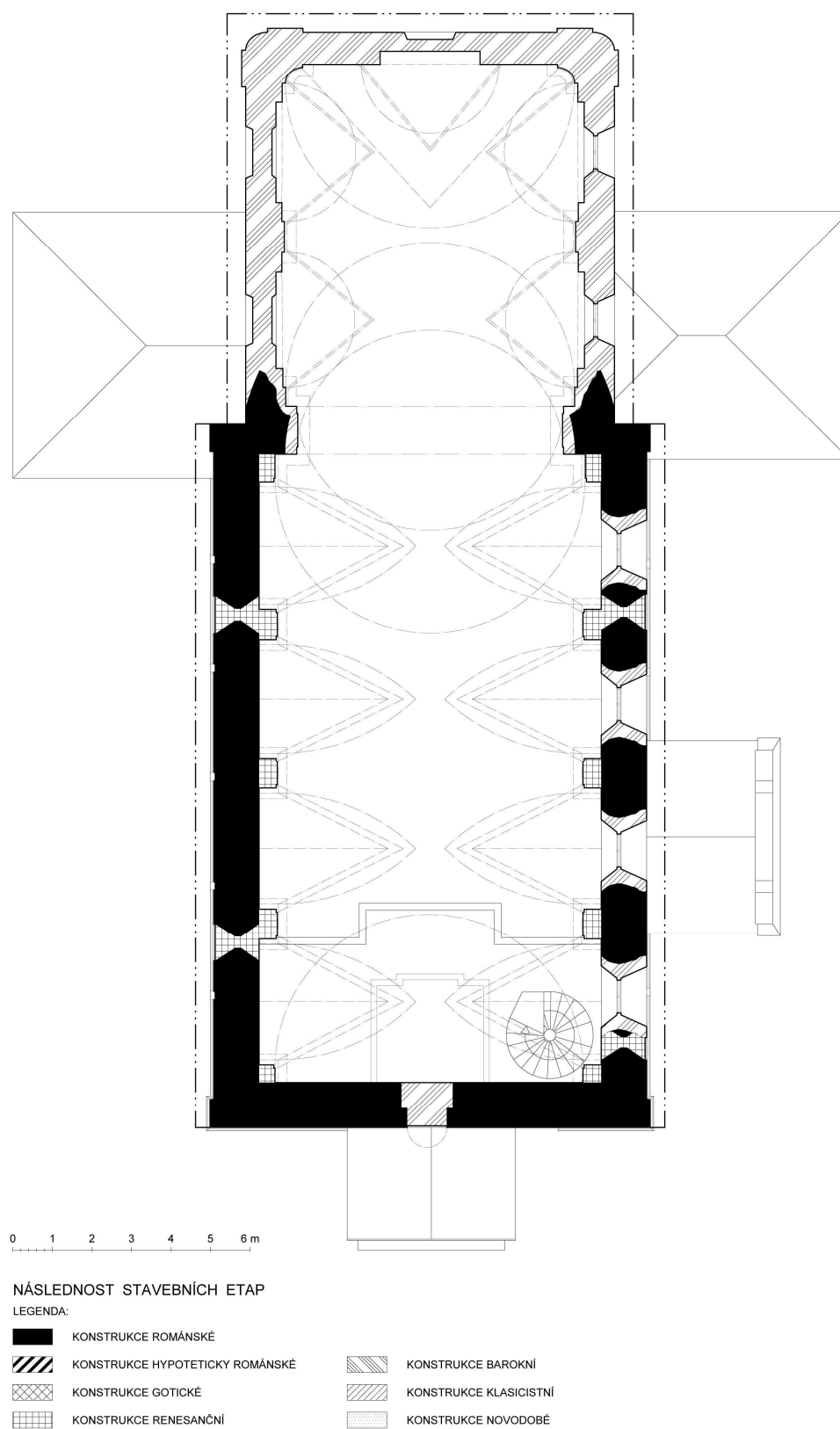
²¹ Tento omyl mohl vzniknout na základě zákresu v díle cit. v pozn. 7, 142, kde je kněžiště šrafováno stejně jako vlastní loď.

²² Mencl, V.: Nové nálezy na románských památkách z doby kolem roku 1210. In: Umění 16. Praha 1944–1945, s. 122–123.

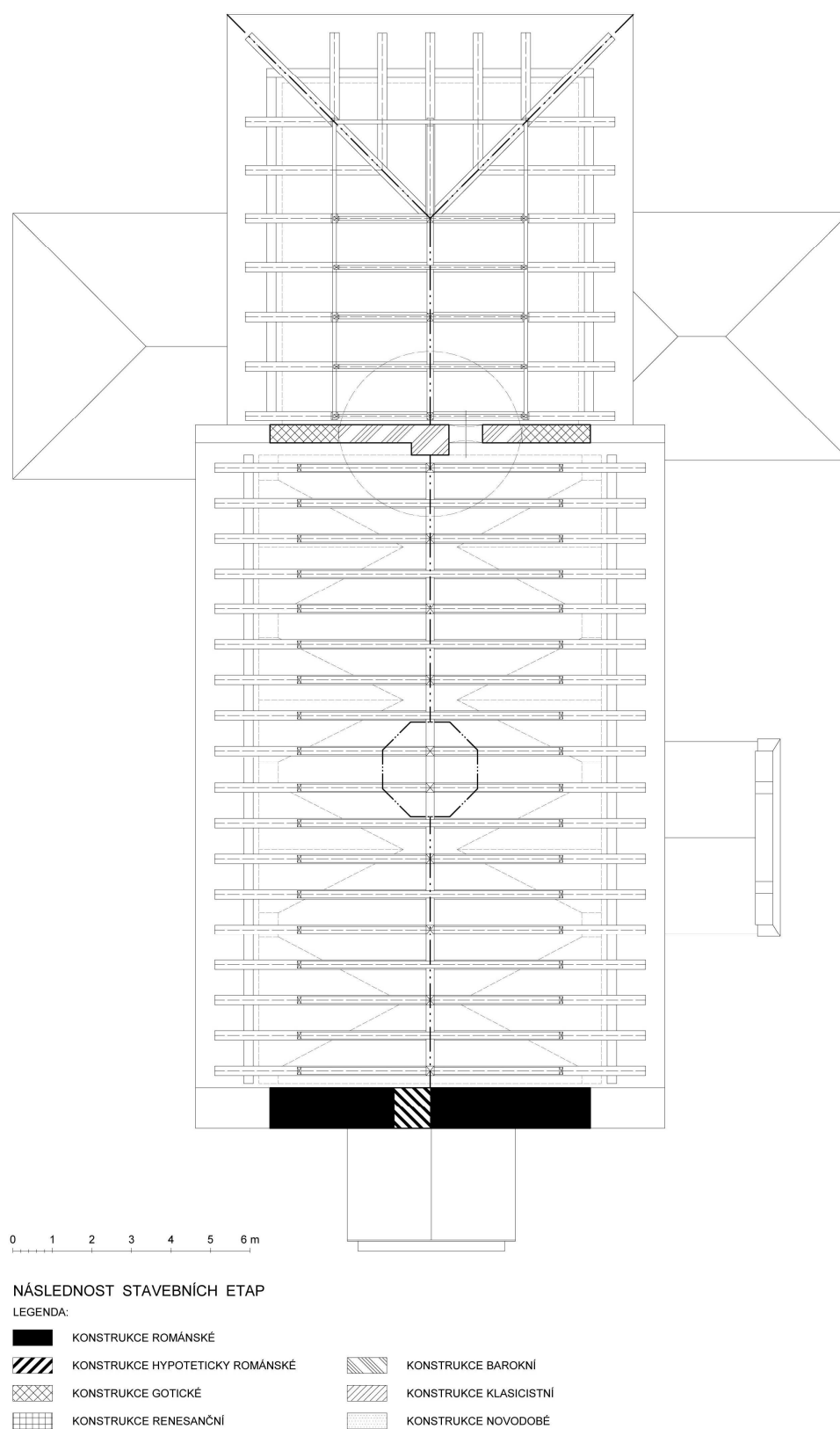
²³ Mencl, V.: Románská a gotická hlavička jako prostředek k datování České architektury, Zprávy památkové péče 10/1950, s. 1–32.

Obr. 3: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Půdorys v úrovni přízemí s vyznačením stavebních fází (zaměření a kresba M. Falta 2006–2016).

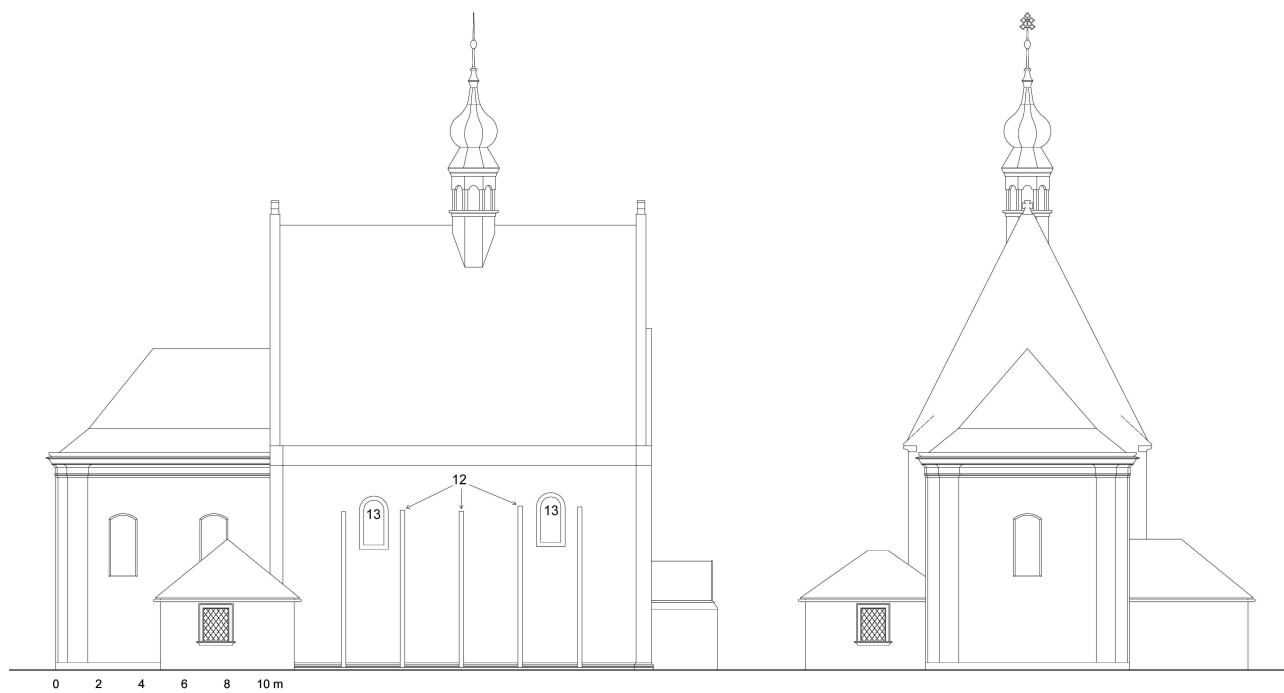
Obr. 4: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Půdorys v úrovni empory s vyznačením stavebních fází (zaměření a kresba M. Falta 2006–2016).

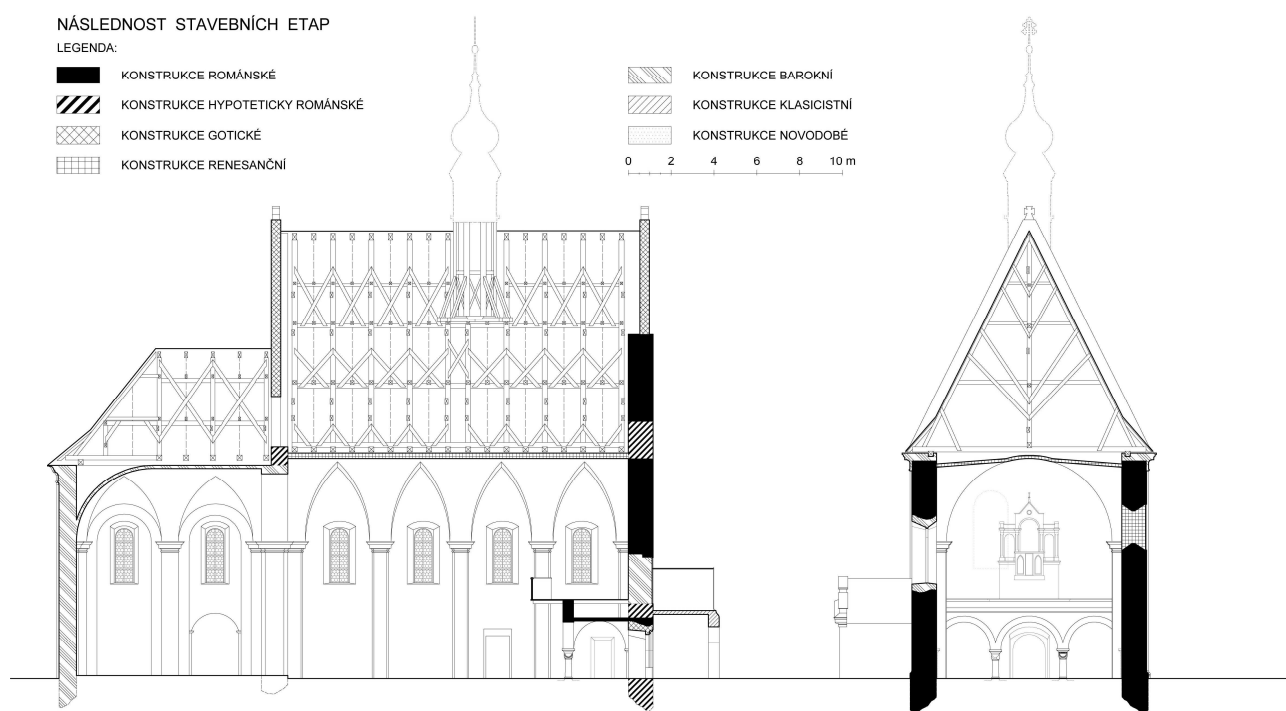
Obr. 5: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Půdorys v úrovni krovu s vyznačením stavebních fází (zaměření a kresba M. Falta 2006–2016).

Obr. 6: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Schéma západní a jižní fasády s vyznačením určitých prvků: **1** – lizény arkádového systému, **2** – přístavek kryjící románský portál, **3** – zazděná románská okna, **4** – zazděný jižní gotický portál, **5** – přístavek kryjící západní gotický portál, **6** – západní zazděný vstup v úrovni empory, **7** – hypotetický vstup do podkroví, **8** – otisk střechy neznámé přisazené konstrukce, **9** – stopa schodiště, **10** – zřejmě barokní okenní průraz, **11** – poškození kvádrového zdiva, které mohlo být způsobeno požárem přisazené dřevěné konstrukce (zaměření a kresba M. Falta 2006–2017).

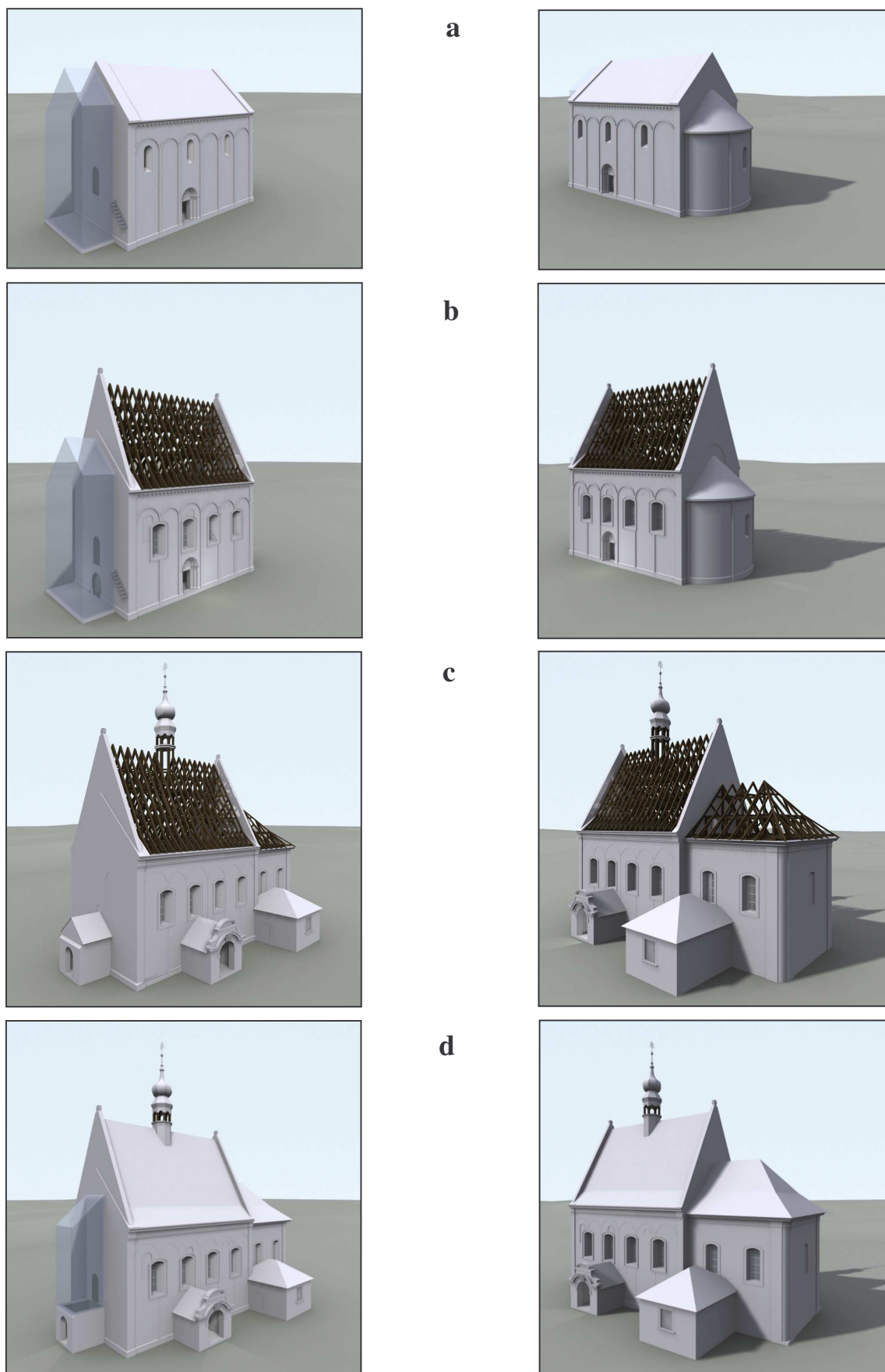
Obr. 7: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Schéma severní a východní fasády s vyznačením určitých prvků: **12** – lizény zamýšleného (?) arkádového systému, **13** – zazděná románská okna (zaměření a kresba M. Falta 2006–2017).

Obr. 8: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Podélný a příčný řez (pohled k jihu, respektive západu) s vyznačením jednotlivých stavebních fází (zaměření a kresba M. Falta 2006–2016).

Obr. 9: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. 3D vizualizace kostela: předpokládaná podoba jižního průčelí kostela po přestavbě lodi na počátku 17. stol. (model M. Falta 2015–2017).

Obr. 10: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. 3D vizualizace kostela: **a** – možná románská podoba chrámu s naznačeným věžovým útvarem při západním průčelí, **b** – předpokládaná podoba chrámu na počátku 17. stol., **c** – podoba barokní přestavby kostela s vyznačeným renesančním krovem nad lodí a barokním nad chórem, **d** – současný stav objektu, průhledně zakreslena představa zaniklé novodobé věže (model M. Falta 2015–2017).

Obr. 11: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Románský (hlavní) vstupní portál (foto M. Falta 2006).

O několik let později se stavbou zabývají Anežka Merhautová a Milada Radová v obsáhlém článku zabývajícím se stavební hutí v Doksanech²⁴ a uvádějí, že z původní raně středověké sakrální stavby zůstala zachována pouze loď, která je členěna po obou stranách šesti lichými arkádami.²⁵ Autorky však kostel nedávají do přímé souvislosti s Doksany, neboť se zdejší dekor od tamního liší jak rozvrhem, tak i podobou.²⁶ Naopak v provedení arkád spatřují dílo místní produkce, v němž mělo jít o zcela primitivní opakování forem, aniž by byla postižena jejich podstata, a kostel datují do doby po roce 1230. Mencl se k problematice datování architektonického detailu vrací opět v roce 1960, kdy stručně zmiňuje ústupkový charakter libčanského portálu se dvěma vloženými sloupky.²⁷ Portál datuje stejně jako románské hlavice z interiéru do období 1210–1220. Ucelený popis libčanského kostela předkládá Anežka Merhautová,²⁸ při-

Obr. 12: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Detail pozůstatku po slepé arkádě na jižním průčelí lodi (foto M. Falta 2006).

čemž se především věnuje románskému dekoru.²⁹ Slepé arkády opět zmiňuje na jižním i severním průčelí. Dále obšírněji popisuje románský portál, kde si detailněji všímá hlavic a poukazuje na jejich členění do středu komponovanými kružnicemi. Z interiéru, který měl být původně plochostropý, upozorňuje na dva románské sloupky empory, z nichž u jednoho má pod současnou podlahou být zachována románská patka. Dále se pokouší o datování stavby, které posouvá až do první čtvrti 13. století. Zmínka o stavbě se objevuje i v učebních textech Českého vysokého učení technického,³⁰ kde je stopován původ slepé arkády v české architektuře. Libčanský kostel je kladen do slohové příbuznosti s chrámy v Jakubu, Cítově a Vrbčanech.³¹ Emanuel Poche³² kostel datuje k roku 1225, přičemž do románského období mylně klade i presbyterium.³³ Uvádí pozdně gotickou přestavbu z přelomu 15. a 16. století (západní portál datuje k roku 1500 a slohově jej zařazuje do románské renesance), barokizaci a přístavbu oratoří ze 17. století a do 18. století vrocí přístavbu jižní předsíně. Jako první hovoří o západní věži, jež měla být postavena v roce 1909 a nedlouho na to snesena.

²⁴ Merhautová, A. – Radová, M.: Románská stavební hut' v Doksanech II. In: Umění 5. Praha 1957, s. 218.

²⁵ Toto tvrzení je diskutabilní, jelikož na severní stěně nebyla přítomnost slepých arkád nikdy spolehlivě prokázána. Do současné doby se dochovaly pouze negativní otisky lizén, které stoupají do výše hypotetických pat archivolt. Chybně je uvedeno, že v ose každé druhé arkády bylo dnes zazděné románské okno.

²⁶ Libčanské arkády předstupovaly před rovinu stěny tak, jako by na ní byly nalepeny.

²⁷ Mencl, V.: Vývoj středověkého portálu v českých zemích, Zprávy památkové péče 20/1960, s. 8–26.

²⁸ Merhautová, A.: Raně středověká architektura v Čechách. Praha 1971, s. 155–156.

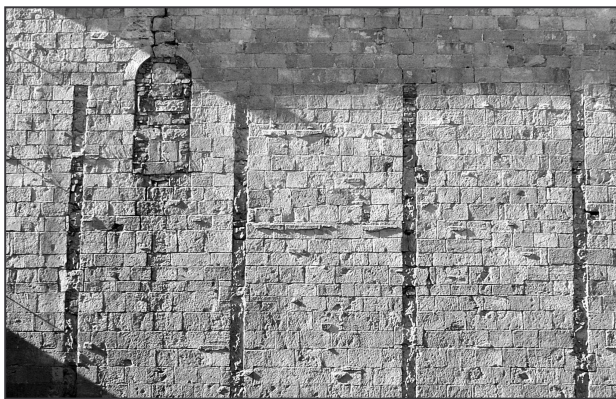
²⁹ Ze stavební podstaty objektu autorka uvádí pouze její jednodušší charakter s pravoúhlým novějším presbyteriem a různými novějšími přístavky.

³⁰ Radová-Štiková, M.: Románské stavitelství – učební texty ČVUT. Praha 1976 (II. vydání 1992), s. 46 a 64.

³¹ Na podobnost libčanského a vrbčanského kostela je poukazováno nejen z podstaty užití slepé arkády, ale i trojúhelníkového zubořezu.

³² Poche, E.: Umělecké památky Čech 2. Praha 1978, s. 231–232.

³³ Viz pozn. 21.

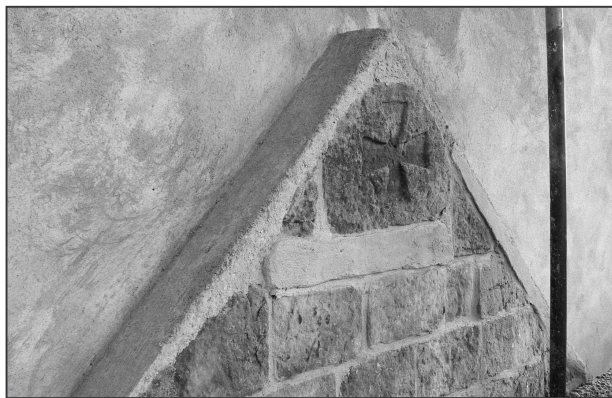
Obr. 13: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Severní stěna lodi s negativními stopami lizén ukončených ve výšce záklenku okna (foto M. Falta 2005).

Obr. 14: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Zazdívka druhotně prolomeného gotického portálu v jižním průčelí románské lodi, jenž pravděpodobně obsahuje prvky někdejšího obloučkového podřímsí (foto M. Falta 2006).

Obr. 15: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Pozůstatky románského dekoru někdejšího presbyteria ve formě masivních lizén s oblounem v čele, které jsou zazděné ve smíšeném zdivu východní zdi barokního kněžiště (foto M. Falta 2005).

Obr. 16: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Detail kříže v podobě mělkého reliéfu v samém vrcholu románského západního štítu lodi. Stav v r. 1906 – po opravě kostela (foto M. Falta 2006).

Důležitý článek publikuje v polovině devadesátých let Jitka Svobodová,³⁴ která poukazuje na problematiku zazděných románských spolíí v různých částech stavby. Upozorňuje na nálezy pískovcových článků ve smíšeném barokním zdivu presbyteria, které interpretuje jako části románských lizén někdejší apsidy, a všímá si dvou kamenných článků v zazdívce druhotně prolomeného vstupu na emporu, které vykládá jako zbytky blíže nespecifikovaného žlabu. Dále autorka informuje o nálezu částí románského presbyteria pod úrovní současné podlahy sakristie s čitelným fragmentem profilované římsy a s koutovou lizénou s ústupkem a plochým oblounem. Ve stejném roce byl zpracován stavebně-historický průzkum, jehož součástí však nebylo podrobné zaměření památky.³⁵ Kostelu a jeho stavebním dějinám se v rámci bakalářské práce věnuje Jana Hylmarová, která kromě kritického přezkoumání několika odlišných názorů na slohový charakter románské fáze provede i důkladnou

archivní rešerši.³⁶ Autorka tak na základě studia korespondence okresního hejtmanství a Centrální komise ve Vídni, proběhnuvší mezi roky 1905 a 1908, otevírá důležitou diskusi ohledně charakteru západního průčelí, respektive existence či neexistence věže v těchto místech. Omezuje se však pouze na plánovanou novostavbu zvonice na počátku 20. století a vyslovuje domněnku, že zde věž nikdy nestála.³⁷ K hypoteticky možnému raně středověkému věžovému útvaru v návaznosti na západní průčelí se nevyjadřuje.

Monumentální kostel Nanebevzetí Panny Marie v Libčanech (obr. 1) byl založen v jedinečné poloze na horní hraně příkré stráně coby dominanta širokého okolí. Počátky jednolodní orientované stavby, která byla původně ukončena apsidou, se dle současného stavu poznání kladou

³⁴ Svobodová, J.: Nálezy v areálu kostela Nanebevzetí Panny Marie v Libčanech, *Průzkumy památek* 2/1995, č. 1, s. 82–83.

³⁵ Citace v pozn. 5.

³⁶ Hylmarová, J.: Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Libčanech (bakalářská práce, Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií). Brno 2007. Dostupné na: https://is.muni.cz/th/144366/fss_b.

³⁷ V díle cit. v pozn. 36 s. 12 se připomíná, že o výsledku záležitosti ohledně výstavby věže na počátku 20. stol. nejsou písemné prameny; V díle cit. v pozn. 32, s. 231 se bez bližší specifikace konstatuje, že věž byla postavena v r. 1909 a následně stržena.

do první čtvrtiny 13. století.³⁸ Strmou sedlovou střechou krytá obdélná románská loď přechází na východě v barokní kněžiště (obr. 22), k němuž se ze severní strany pojí sakristie a z jižní v totožném architektonickém slohu oratoř. Mladší, nicméně taktéž barokní je předsíní chránící jižní románský (obr. 11) a západní gotický portál (obr. 21). Raně středověká chrámová loď je založena na obdélném půdorysu o vnějších rozměrech 18,2 x 10,9 m a výšce zhruba 10,7 m. Zdi kostela jsou vystavěny z precizně opracovaných pískovcových kvádrů a vyvstávají ze soklu tvořeného deskou, páskem, oblounem, páskem a výžlabkem (obr. 25). Sokl je proveden z tmavšího materiálu nežli stěny, čímž tvoří nejen funkční, ale i optický základ stavby. Kostel byl v době provádění terénního průzkumu³⁹ takřka celý zbaven omítky, čímž bylo umožněno studium architektonického detailu in situ i prvků druhotně umístěných. Z umělecko-historického hlediska nejhodnotnější částí chrámu je jeho svébytné jižní průčelí, jež bylo členěno slepými arkádami.⁴⁰ Ačkoli byly arkády během pozdějších úprav odsekány, zůstaly po nich ve zdivu velmi dobře čitelné pozitivní stopy (obr. 12), které byly pro badatelskou obec znovuobjeveny po odstranění omítky v roce 1942.⁴¹

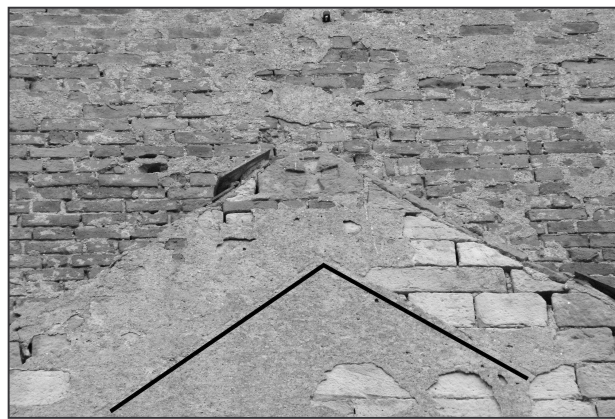
Charakteristická jižní fasáda kostela Nanebevzetí Panny Marie v Libčanech je ohraničena dvěma nárožními lizénami širokými 70 cm, jejichž patky jsou stejného průřezu jako soklová římsa. Průčelí je rozčleněno pětici přípor na šest nestejných polí. Odsekané středové lizény byly původně obdélného průřezu o šíři 20 cm, hloubce 12 cm a neměly

³⁸ Např. cit. v pozn. 34, s. 82.

³⁹ Zaměření kostela bylo provedeno při čtyřech návštěvách (1.–2. července a 8.–9. srpna 2006).

⁴⁰ V českých zemích jsou zmapovány dva způsoby užití slepých arkád. Tento prvek je nejvíce rozšířen v severozápadních Čechách, a to na čtyřech, resp. pěti (dosud popsanych) chrámech. Druhý typ slepých arkád je možno pozorovat ve východní části země na třech stavbách. Na kostele v Jakubu, ve Vrbčanech a v Libčanech. Hlavním charakteristickým rysem této východočeské skupiny je předstoupení arkádového systému před rovinu fasády, čímž se stává oproti tzv. doksanskému pouze dekorativním, a nikoli tektonickým (vylehčujícím) prvkem. Arkády tohoto typu se nejlépe zachovaly na kostele v Jakubu u Kutné Hory, kde jsou na jižním i severním průčelí rozvrženy do dvou horizontálních pater. Oproti tomu pouze jedním patrem arkád je obohacena apsida. Vertikální část jakubských arkád tvoří polosloupky, jež dosedají na atické patky a vrcholí krychlovými hlavicemi sasko-hirsauského typu. Archivolty na hlavice dosedající jsou obdélného průřezu a jsou konstruovány z jiného materiálu nežli jejich podpory. Sloupky jsou z sedého a archivolty ze žlutého pískovce (více Kroupa, P.: Kostel sv. Jakuba v Jakubu u Kutné Hory, *Průzkumy památek* 4/1997, č. 1, s. 3–25). O slepých arkádách ve Vrbčanech není mnoho známo, avšak jsou dávány do souvislosti s libčanskými. Jelikož je v současné době celá stavba omítnuta, jsme při posuzování skladby odkázáni na starší fotodokumentaci (Radová-Štiková, M. – Škabrada, J.: *Románské stavitelství – učební texty ČVUT*. Praha 1976, 2. vydání 1992, s. 46, 51 a SHP). Stejně jako v Libčanech, i zde byly arkády v období baroka odstraněny, a to mnohem důkladněji, takže se vesměs dochovaly pouze jejich negativní stopy. Z fotografií vyplývá, že arkády kostela sv. Václava ve Vrbčanech byly mnohem méně subtilní a měly daleko mohutnější vertikální části nežli libčanské či jakubské. Jelikož jsou poškozeny i horní partie stěny, není možné bez sondáže určit, zdali arkády předstupovaly před rovinu zdi jako celek, nebo se podobaly doksanskému typu.

⁴¹ Citace v pozn. 28, s. 155.

Obr. 17: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Detail vrcholu románského štítu s pozůstatky omítky, která nese otisk střechy neznámé přisazené konstrukce. Stav v březnu 2005 – před opravou kostela (foto M. Falta 2005).

Obr. 18: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Štítová část západního průčelí lodi se stopami po starších otvorech. Ve spodní části je patrné poškození kvádřového zdiva, které mohlo být způsobeno požárem přisazené dřevěné konstrukce (foto M. Falta 2009).

na svém čele poloválcové přípory, jako tomu bylo u dekoru apsidy.⁴² Ve zhruba čtyřech pětinach výšky lodi byly pospojovány archivoltami s nestejnými průměry. První archivolta plynule vystupovala ze západní nárožní lizény a přepínala pole o šíři 2,6 m. V tomto segmentu se v horní třetině nachází k pravé části mírně vyosené zazděné románské okno, zatímco ve spodní části je románský plášť narušen hrubou zazdívkou portálku, který byl do prostoru pod panskou tribunou prorazen patrně v období gotiky, aby byl poměrně záhy zazděn.⁴³ Druhá arkáda překlenovala pouhé 2,1 m a byla o cca 25 cm nižší nežli první. Třetí oblouk je přibližně stejně vysoký jako první, ale vzhledem k umístění ústupkového portálu do této části je šířka pole přibližně 2,8 m. V ose tohoto pole se nachází přesně centrované románské zazděné okno. Čtvrtý, pátý a šestý oblouk dosahuje zhruba do stejné výšky jako archivolta nad druhým polem,

⁴² Profil lizén zdobících chrámovou loď je dosud patrný v předsíni předstupující před románský portál a v místech průniku se soklovou římsou, zatímco dekor apsidy je možné studovat na druhotně užitých blocích zazděných v presbyteriu.

⁴³ Otvor byl zazděn při přestavbě kostela v období renesance, když se dostal do kolize se vkládanými klenebními podporami.

ale jejich světlé šířky se liší. Čtvrté pole je široké 2,55 m, páté také 2,55 m a šesté 2,75 m. V předposledním segmentu je opět pozůstatek raně středověkého okna.⁴⁴ Smysl užití kombinace arkády se střídáním většího a menšího průměru archivolt nejsem schopen přesvědčivě vysvětlit. Může se nabízet vzdálená analogie s kostelem v Jakubu, kde archivolt širších arkád v horní úrovni mohly těsně obepínat okna, zatímco užší pole byla prázdná,⁴⁵ avšak v Libčanech dosud žádnou logiku nenacházíme. Stejně tak s jistotou nevíme, zdali byly podpory od archivolt odděleny hlavice-mi,⁴⁶ nebo v ně plynule přecházely bez horizontálního přerušení.⁴⁷ Vzhledem ke stopám na nárožních lizénách usuzujeme na variantu plynulého bezhlavicového přechodu. V hypotetické rovině se pohybujeme i při snaze dovození středověké podoby podstřešní římsy. Pod omítkou současné barokní římsy je patrná cihlová zazdívká o výši více jak půl metru, která patrně nahradila původní románský dekor. Z raně středověkého období se dochovala pouze torza kamenných konzol vynášejících západní štít. Z analogických řešení⁴⁸ je možné dedukovat, že dekorativní pás sestával z obloučkového podřímsí, čemuž by napovídaly dva prvky umístěné v zazdívkě někdejšího portálu vedoucího do podkruchtí. Jedná se o oblouky s poloměrem asi 20 cm vytesané do kvádrů, u nichž však neznáme jejich hloubku. Svobodová o nich uvažuje jako o pozůstatcích nějakého žlabu.⁴⁹ O dalších částech římsy, jako například zubořezu, nevíme nic.

V jistém kontrastu k osobitě zdobnému jižnímu průčelí kostela vystupuje severní fasáda s nesrozumitelnou kompozicí dekoru. Do plochy stěny byla opět mezi nárožní lizény vkomponována pětice přípor, v současné době odsekaných.⁵⁰ Lizény, jejichž profil byl stejný jako na jižním průčelí (tj. 20 x 12 cm), fasádu dělily na šest přibližně stejných polí o rozponu 2,54 m (+/- 2 cm). Více pravidelný byl i rozvrh dvou románských oken.⁵¹ Ta byla situována symetricky v druhém poli od východního, respektive západního nároží. Nejasnou záležitostí této fasády však zůstává ukončení přípor a potažmo i jejich smysl, jelikož lizény nebyly spojeny oblouky, ale ani nestoupaly až k podstřešní římsě, nýbrž byly ukončeny ve výšce archivolt oken.⁵² Vysvětle-

ním takto neúplně vyvedené kamenické výzdoby může být její osazení na podružné fasádě, kdy primárně ekonomické důvody vedly k nedokončení původního záměru v celém zamýšleném rozsahu. Vedlejší roli severního průčelí může dokazovat i stejný rozpon mezi příporami, čímž se stává výrazně méně působivým.

Nadstandardní výpravě architektonickým dekorem se těšila i románská apsida, která snad v roce 1722⁵³ ustoupila baroknímu presbyteriu s rozměry 9,75 x 10 m.⁵⁴ O existenci apsidy, jejích parametrech i kamenické výzdobě máme díky dochovaným artefaktům poměrně exaktní představu. Její půdorysně zaoblený sokl byl odkryt v roce 1991,⁵⁵ zatímco primárně uložené koutové lizény s přiloženým oblounem na svém čele jsou přístupné v rozích severní sakristie i jižní oratoře. Vzhledem k tomu, že novověké presbyterium bylo stavěno technikou smíšeného zdiva s využitím barokních cihel i staršího materiálu, tak se kromě obyčejných kvádrů z někdejší apsidy dochovalo i několik částí jejich lizén. Tato spolia jsou velmi důležitým prvkem pro alespoň částečnou představu o celkové podobě románského chrámu. Z průřezu těchto prvků, které jsou rozptýleny převážně ve východní zdi kněžiště, vyplývá, že lizény zdobící raně středověkou apsidu vystupovaly zhruba 8 cm před rovinu stěny, byly široké 24 cm a k jejich čelu byl přidán obloun s průměrem cca 16 cm. Prozatím nebyly nalezeny žádné náznaky hlavic, ani se na základě dostupných indicí nepodařilo zjistit jiné možné zakončení přípor. Stále tak zůstávají otevřené principiálně dvě varianty, a to že lizény stoupaly až k dekorativnímu podřímsí,⁵⁶ v němž plynule přecházely, respektive že byly spojeny slepou arkádou obdobného charakteru jako na stěnách lodi.⁵⁷ V úvahu připadá i možná kombinace těchto řešení, a sice že archivoltou byly spojeny pouze ortogonální části přípor, zatímco oblouny vystupovaly až k římsě.⁵⁸

V naprostém antagonismu k zdobnosti a vznešenosti celého chrámu stojí jeho západní průčelí, jež je oprostěno od jakýchkoli artefaktů kamenického dekoru. Holá zeď vystupuje ze soklu, který je fakticky jediným ozdobným prvkem celé fasády, tedy krom malého kříže v podobě mělkého reliéfu v samém vrcholu románského štítu. Monotonnost původní podoby stěny narušoval jen nevelký portál, který spojoval exteriér s prostorem panské tribuny. Ostění tohoto dnes zazděného vstupu je v současnosti z velké části kryto střechou předsíně, která chrání druhotně prolomený pozdně gotický západní portál.⁵⁹

⁴⁴ Románská okna byla zaslepena nejspíše při renesanční přestavbě kostela (při zdění klenebních podpor), a je tudíž pravděpodobné, že při této akci byly odsekaný i lizény s archivoltami. Současná podoba čtveřice oken v lodi je barokní, totožná s úpravou oken presbyteria, nicméně je pravděpodobné, že vlastní otvory jsou renesanční.

⁴⁵ Ohledně původního umístění plastik v jižním průčelí je vedena diskuse (např. první cit. v pozn. 40, s. 10.)

⁴⁶ Cítov, Doksany, Holubice, Jakub.

⁴⁷ Kostomlaty pod Řípem, Deštná (?), Vrbčany (?).

⁴⁸ Obdobný dekorativní pás s koncovými konzolami, které vynášejí štít lodi, je dochován např. na kostele v Plaňanech.

⁴⁹ Citace v pozn. 34, s. 82.

⁵⁰ Přípory na severní fasádě jsou odsekané a místy i vytrhány tak, že jsou místy čitelné pouze jejich negativní stopy vyplněné cihelnou zazdívkou.

⁵¹ Okna na severní fasádě byla zaslepena v totožné době jako okna jižního průčelí, ale nebyla nahrazena mladšími otvory.

⁵² Vyloučení obou variant je možné vzhledem k souvisle dochovanému zdivu v horní partii lodi, které nevykazuje žádné stopy přezdění nebo druhotného uložení románských kvádrů.

⁵³ K r. 1722 je rytým nápisem datován krov kněžiště, který zřejmě odpovídá i době jeho výstavby (citace v pozn. 34, 83.)

⁵⁴ Zdali barokní presbyterium nahradilo raně středověkou apsidu, anebo zde existoval mezičlánek v podobě gotického či renesančního kněžiště, nejsem schopen bez archeologického průzkumu definovat.

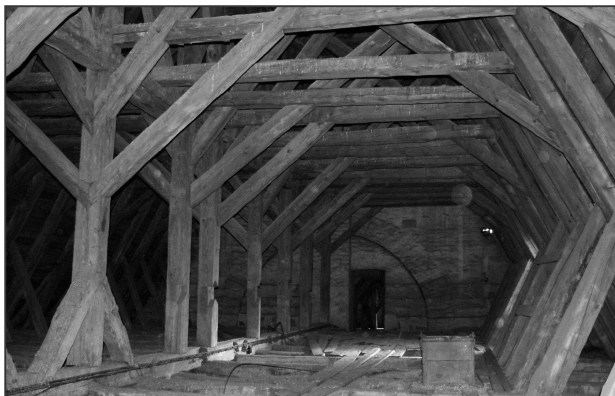
⁵⁵ Citace v pozn. 34, s. 82.

⁵⁶ Bazilika na Velehradě nebo kostel ve Vinci.

⁵⁷ Doksany, Holubice, Jakub, Kostomlaty pod Řípem, ...

⁵⁸ Takového řešení zatím nebylo na venkovském kostele v Čechách zachyceno.

⁵⁹ Kamenné ostění vstupu je tvořeno dvěma pruty oddělenými výžlabkem, které dosedají na patky ve tvaru nízkých válců, šroubovitě kanelovaných. Vše spočívá na pravoúhlé tmoži s otupenou hranou, nahoře válcovitě seříznutém. Nad půlkruhovým nadpražím portálu se přepíná gotická římsa.

Obr. 19: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Průhled renesančním krovem lodi směrem k východu (foto M. Falta 2006).

Obr. 20: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Rytý letopočet datující konstrukci krovu (foto M. Falta 2006).

Na základě tak kontrastního řešení v uměleckém pojednání stěn se nabízí hypotéza ohledně vztahu západního průčelí k další možné okolní zástavbě. Je třeba si uvědomit, že západní štítová fasáda je zároveň vstupní stranou na tribunu a také je třeba připomenout fakt, že kostel nemá a patrně nikdy neměl zděnou věž.⁶⁰ Z těchto mínění tak vyvstává podnět k další mezioborové diskusi k celkové objemové skladbě raně středověkého dvorce, jehož byl chrám součástí. Je možné předpokládat, že kostel nebyl postaven (nebo zamýšlen) jako solitérní stavba, nýbrž jako intaktní součást širšího souboru staveb. Ten mohl sestávat přinejmenším z kamenného kostela a přilehlého dřevěného nebo hrázděného paláce a celou kompozici mohla doplňovat věž. Vzhledem k dochovanému románskému soklu, jenž ztěžuje představu kontaktního spojení kostela s jinou větší stavbou na úrovni terénu, předpokládáme, že se případný obytný objekt nalézal v takové vzdálenosti od chrámu, která znemožňovala významnější pohledové uplatnění západní fasády. Tato mezera mohla být využita pro komunikaci spojující tribunový portál s tímto domem. Jestli však byla empora přístupná přemostěním z vlastního dvorce, schodištěm z exteriéru nebo nějakou pavlačovou konstrukcí

přiléhající ke stěně, není možné na základě dosavadních zjištění detailněji vymezit.

I přes existenci kamenného soklu západního průčelí je nutné předložit úvahu o možné k lodi přisazené stavbě, snad zvonici. V této souvislosti je třeba poukázat na ne příliš zřetelný otisk neznámé struktury, která byla v přímém kontaktu se západní stěnou kostela (obr. 17). V dnes již odstraněné omítce⁶¹ byla patrná stopa roviny střešní konstrukce, která o zhruba 0,6 metru níže kopírovala sklony románského štítu. Další neurčité stopy v omítce poukazovaly na to, že severní zeď neznámé entity byla odsazena zhruba tři čtvrti metru od severního nároží kostela, zatímco jižní stěnu předpokládáme zhruba dva metry od jižního nároží.⁶² Šířka tohoto objektu je tak odhadována na zhruba 8,5 metru. Zajímavé však je, že konstrukce ke kostelu nebyla připojena osově, ale byla posunuta k severu, zatímco hřebeny střechy chrámu i dovozovaného objektu byly půdorysně v jedné linii. Vzhledem k nastíněné situaci je možné vyslovit hypotézu, že s neznámým objektem souvisely kapsy po stupních schodiště, dosud patrné na jihozápadním nároží kostela (obr. 24).⁶³ Určit, zdali s prvotním komunikačním schématem souvisel také blíže nespecifikovatelný zazděný otvor u paty štítu chrámu, který může být pozůstatkem po průchodu zpřístupňujícím krov, je nad možností terénního průzkumu. Vzhledem k tomu, že se při úvahách o širších souvislostech západní fasády pohybujeme pouze v rovině spekulací, bude třeba tyto domněnky dále podrobit kritickému zkoumání a v optimálním případě konfrontovat s budoucím archeologickým průzkumem celé lokality a dalšími analogiemi obdobné situace. Na základě zjištěných a popsanych indicií nejsme schopni dovozovat bližší atributy neznámého objektu, jeho funkci, půdorys či materiálovou konfiguraci. V úvahu je nutné vzít i možnost, že se mohlo jednat přímo o obytné stavení – dvorec velmože. V takovém případě by věž bylo nutné hledat v jiné poloze, například i v pozici vtažené nad střechem lodi.

Obdobně složitou úlohou je předložení domněnky o fungování komunikačního schématu v interiéru chrámu, což je zatím velmi podceňované téma. Dochovaná pavlačová empora, jejíž poprsnice je vynášena trojicí pasů dosedajících na dvojici sloupků (obr. 2), je aktuálně podklenuta dvojicí křížových kleneb. Klenební pole v jižní třetině tribuny chybí, jelikož je zde umístěno točité schodiště stoupající z přízemí. Závažnou otázkou však zůstává původ tohoto řešení. Přestože je dřevěné vřetenové schodiště ve zděném plášti konstrukcí barokního původu, tak není vyloučeno, že se jedná o reminiscenci na původní řešení. V takovém případě by komunikační propojení empory s prostorem chrámu bylo provedeno tak, že v záměrně vynechaném klenebním poli by bylo zřízeno schodiště.⁶⁴ V případě užití tohoto

⁶¹ Kry omítky byly sneseny na podzim r. 2006 při opravě kostela.

⁶² Obojí je myšleno směrem ke středu štítového průčelí kostela.

⁶³ Osm (?) kapes po stupních dřevěného schodiště se nachází ve velmi neobvyklé poloze na jižní hraně západní fasády. První kapsa je ve výšce přibližně 1,4 m nad soklem kostela, a to přímo v nároží stavby. Předpokládané schodiště stoupalo pod úhlem 43° až do výšky cca 3 m, která může odpovídat prahu románského portálu.

⁶⁴ Této problematice se blíže věnuje M. Hauserová a dokládá užití tohoto principu v kostele sv. Jakuba v Jakubu u Kutné Hory a hypoteticky i ve Všerubech u Plzně (Hauserová, M. – Nováček,

⁶⁰ Problematika středověké věže libčanského kostela není v odborné literatuře sledována, skutečnosti ohledně zamýšlené výstavby věže na počátku 20. stol. shrnuje dílo cit. v pozn. 36, s. 10–12.

Obr. 21: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Detail ostění pozdně gotického portálu prolomeného v západní štítové zdi (foto M. Falta 2005).

systemu i v libčanském kostele, čímž by byl rozšířen nepočetný srovnávací materiál v této oblasti, je třeba poukázat na pravděpodobnou prostorovou úspornost takovéto blíže nespecifikovatelné konstrukce. Je možné předpokládat, že schodiště bylo užíváno i v období gotiky, kdy byl do identického prostoru (možná právě z důvodu existence vertikální komunikace) prolomen portál.

Na základě současného stavu poznání a zjištěných skutečností můžeme původní stav kostela Nanebevzetí Panny Marie v Libčanech rekonstruovat jako jednoduchou kamennou stavbu, snad coby kompaktní součást dvorce nobility. Podélné zdi mohutné raně středověké stavby byly nadstandardně vybaveny kamenickým dekorem, zatímco západní fasáda se pohledově neuplatňovala vzhledem k tomu, že k ní byla přisazena věžová konstrukce dosahující obdobné výšky jako zděné západní průčelí. Nejpropracovanější bylo jižní průčelí s trojicí vysoko položených oken a ústupkovým portálem, které bylo zjemněno slepou arkádou. Severní zeď s dvojicí oken a lizénami násilně ukončenými, aniž by dosáhly korunní římsy, byla pouze slabší reminiscencí na toto velkolepé řešení, jež gradovalo i na plášti apsidy. Hřeben sedlové střechy s úhlem 43° dosahoval výšky zhruba 16 metrů nad terén.

Kostel prošel v průběhu osmi staletí své existence mnohými přestavbami. První sledovatelnou úpravu chrámu je možné připisat době gotiky, kdy byly proraženy pravděpodobně dva otvory, jimiž jsou později zazděný jižní portál vedoucí do podkruchtí a západní osový vstup.⁶⁵ Zdáli v období vzniku západního portálu mohla v míněné pozici existovat k průčelí přisazená stavba, je diskutabilní. Nicméně je nutné hledat konstrukci pro umístění objemného zvonu odlitého v roce 1563,⁶⁶ který mohl být do oddělené

Obr. 22: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Jižní stěna presbytáře se stopami barokního historismu ve formě rytého kvádrování (foto M. Falta 2005).

zvonice zřízené v sousedství kostela přesunut až v polovině 18. století, kdy byla postavena.⁶⁷ Varianta západní zvonové věže se tak jeví jako pravděpodobná. Další významná úprava je přisuzována období renesance, respektive období kolem roku 1608.⁶⁸ Tímto letopočtem je vročen současný krov lodi (obr. 19–20). V této etapě předpokládáme i zaklenutí lodi včetně vložení interiérových přípor, a tudíž nejzazší možný termín zazdění gotického jižního portálu a románských oken včetně jejich nahrazení novými otvory. Zdáli jsou vysoké cihelné štíty soudobé s renesančním krovem, anebo pocházejí ze starší gotické fáze, nevíme. Krov presbyteria je rytým nápisem datován k roku 1722, načež předpokládáme, že mu v krátkém časovém odstupu předcházela výstavba kněžiště,⁶⁹ která snad nahradila románskou apsidu.⁷⁰ Následně byla přistavěna severní sakristie, jižní oratoř a o něco později i dvě předsíně chránící jižní románský a západní gotický portál.⁷¹ Taktéž mohlo být proraženo rozměrné okno osvětlující kruchtu s varhanami v jižní části západního průčelí, které by indikovalo, že případná přisazená západní věž musela být snesena před tímto stavebním zásahem a zvon či zvony přesunuty do nové pozice, patrně již v samostatně stojící zvonici. Archaický původ stavby byl barokními staviteli podporován formou rytého kvádrování, provedeného na plášti kněžiště (obr. 22). Tento prvek barokního historismu zčásti koresponduje se spárami mezi druhotně užitými raně středověkými kvádry, načež v ploše cihlového zdiva je proveden ryze omítkovou úpravou.

⁶⁷ Hovorka, V.: Libčany, Hradecký venkov o. p. s. 2008. Dostupné na: <http://www.hradeckyvenkov.cz/view.php?cislociklanku=2008060026> [20. 8. 2017].

⁶⁸ Renesance, coby všeobecně užívaný uměleckohistorický pojem, je v kontextu libčanského kostela zavádějící označení, spíše se jedná o jakousi syntézu pozdní gotiky a rané renesance v prostředí venkovského stavitelství.

⁶⁹ Citace v pozn. 34, s. 83.

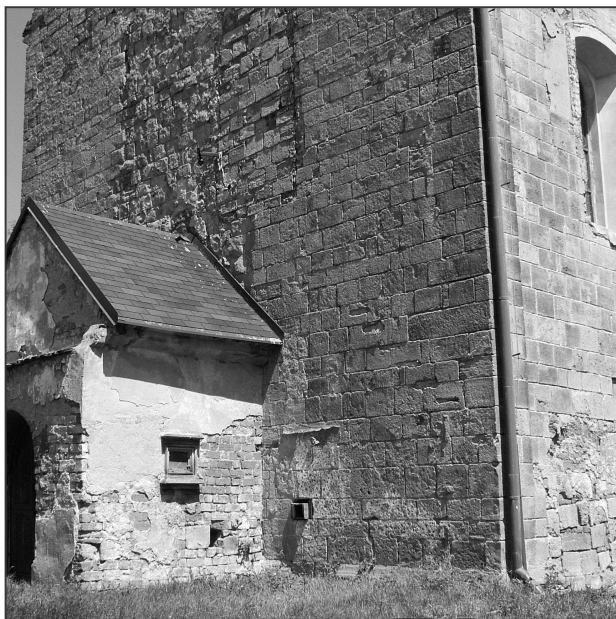
⁷⁰ Současný stav poznání předpokládá, že barokní presbytář nahradil přímo románskou apsidu – o existenci mezistupně ve formě gotického nebo renesančního kněžiště nejsou žádné indicie.

⁷¹ Citace v pozn. 36, s. 38.

K. – Čechura, M. – Falta, M.: Románský kostel sv. Petra a Pavla ve Svojšíně, Průzkumy památek XVIII/2011, č. 1, s. 19–22) a v kresebné rekonstrukci prvotní podoby kostela v Krašově jej připouští i Nováček, K.: Kladubský klášter 1115–1421. Plzeň 2010, s. 155.

⁶⁵ Na základě datování západního portálu do doby kolem r. 1500 (citace v pozn. 32, s. 231) můžeme opatrně uvažovat, nikoliv však konstatovat, že oba zmíněné průrazy vznikly v rámci jedné etapy na přelomu 15. a 16. stol.

⁶⁶ Citace v pozn. 7, s. 148.

Obr. 23: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Detail západního průčelí s poškozeným lícem v jeho střední části, které mohlo být způsobeno požárem přisazené dřevěné konstrukce. Při jihozápadním nároží jsou patrné kapsy po stupních schodiště, které mohlo směřovat do západní (věžové?) stavby (foto M. Falta 2005).

Rozsáhlou úpravou měl kostel projít na počátku 20. století, kdy byla plánována realizace západní věže. Dle Jany Hylmarové, která stopovala korespondenci okresního hejtmanství a Centrální komise ve Vídni mezi roky 1905 a 1908, k ní však nikdy nemělo dojít.⁷² Oproti tomu Emanuel Poche bez bližšího dokazování usuzuje, že v této poloze věž vztyčena byla, a to coby náhrada zrušené dřevěné zvonice v sousedství kostela.⁷³ Věž datuje k roku 1909 s tím, že byla později snesena.⁷⁴ V této souvislosti je třeba upozornit na vertikální pás poškozeného kvádrového zdiva, který v šíři cca 3,75 m stoupá přesně nad západním přístavkem do blíže neupřesnitelné výšky (obr. 23). Je tak možné dovozovat, že se může jednat o stopu po věžovém nástavci západní barokní předsíně, který coby dřevěná konstrukce vznikl v první dekádě 20. století a záhy byl zničen, patrně požárem. Jestli z důvodu realizace věže již nebyl obnoven bouří poškozený barokní štít západního přístavku, který byl snesen na základě žádosti z roku 1905 a měl být obnoven do původní podoby, anebo k němu nedošlo záměrně z důvodu plánované, avšak posléze neuskutečněné realizaci věže,⁷⁵ již těžko usuzovat.⁷⁶ Při následující obnově kostela v roce 1942 byla stavba zbavena omítky. Poslední renovací kostel prošel v první dekádě 21. století, při této akci byl opraven a vyspárován románský plášť stavby, nově omítnu-

Obr. 24: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Detail kapes po stupních schodiště na jihozápadním nároží kostela (foto M. Falta 2005).

Obr. 25: Libčany (okr. Hradec Králové), kostel Nanebevzetí Panny Marie. Detail románského soklu na jižním průčelí lodi s patrnou patkou někdejší lizény (foto M. Falta 2005).

to kněžiště,⁷⁷ přístavky a cihelné štíty, ale i veškeré zazdívky primárních či druhotných otvorů, čímž bylo ztíženo další studium kostela. Taktéž bylo očištěno kvádrové zdivo západního průčelí, odkud byly sneseny pozůstatky historických omítek včetně otisků někdejších konstrukcí. I přesto je libčanský kostel Nanebevzetí Panny Marie velmi důležitým zdrojem informací pro studování nejen raně středověkého stavitelství, ale i významným objektem zkoumání pro ověření a prohloubení znalostí o stavebních a komunikačních vazbách v rámci dalších objektů dříve se nalézajících v bezprostřední blízkosti českého raně středověkého vesnického kostela.

⁷² Citace v pozn. 36, s. 10–12.

⁷³ Dřevěná barokní zvonice nacházející se východně od kostela byla na počátku 20. stol. v havarijním stavu (citace v pozn. 5, s. 5); současná zvonice pochází z první dekady 20. stol. (citace v pozn. 32, s. 231).

⁷⁴ Citace v pozn. 32, s. 231.

⁷⁵ Citace v pozn. 36, s. 38–39.

⁷⁶ Západní předsíně tak s provizorním štítem zůstala až do současnosti.

⁷⁷ Omítnutím presbyteria došlo k zakrytí všech spolí i původní barokní omítky s pozůstatky historizujícího kvádrování.

Libčany...

...und Problematik der monumentalen Landkirche ohne Mauerturm

Milan Falta

Die Forschung der Bauentwicklung der monumentalen Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria in Libčany in der Nähe von Hradec Králové konzentriert sich auf direkte und indirekte Merkmale des hypothetischen frühmittelalterlichen Objektes, der im Kontakt mit Westfassade stand. Das Untersuchungsziel war die Überprüfung und die Vertiefung der Erkenntnisse über die baulichen und vor allem Kommunikationsbindungen in der böhmischen frühmittelalterlichen Kirche und über ihre Verknüpfung mit Objekten, die früher in ihrer unmittelbaren Nähe standen. Im Beitrag wurde eine Überlegung über die im Böhmen bis jetzt praktisch unbekannte Struktur der romanischen Landkirche vorgelegt, wenn die massive Steinbau nur mit Holzturm (oder Fachwerkturm) ergänzt wurde, dessen Höhe den Giebel des Kirchenschiffes nicht übergeragt werden musste. Diese Struktur konnte ein technisches und symbolisches Bindeglied zwischen Sakral- und Wohnbau sein. Die Überlegung wurde mit einer Analyse unterstützt, die sich mit Gegensatz der dekorierten Südfassade und der ursprünglichen dekorierten Apsis zu der Westfassade ohne Dekoration befasst. Die Westfassade bietet eine Hypothese über eine mögliche Konstruktion des Turmbaus aus dem leichteren Material an. Es gibt aber auch eine Vermutung über eine mögliche Abwesenheit des Turmes. Diese Konstruktion konnte nämlich eine Siedlung des Edelmannes sein. Die Aufmerksamkeit gilt hier der Anwendung des anderen Materials als Stein und den Kommunikationsbindungen zwischen Wohnbau, Empore und Kirchenschiff.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Gesamtansicht der Kirche von Südwesten (Foto M. Falta 2006).

Abb. 2: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Würfelkapitell mit Dekoration, das die Arkaden der Tribüne trägt (Foto M. Falta 2005).

Abb. 3: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Grundriss der Kirche auf Ebene des Erdgeschosses mit Kennzeichnung der einzelnen Bauphasen. (Vermessung und Zeichnung M. Falta 2006–2016).

Abb. 4: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Grundriss der Kirche auf Ebene der Tribüne mit Kennzeichnung der einzelnen Bauphasen. (Vermessung und Zeichnung M. Falta 2006–2016).

Abb. 5: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Grundriss der Kirche auf Ebene des Dachstuhles mit Kennzeichnung der einzelnen Bauphasen (Vermessung und Zeichnung M. Falta 2006–2016).

Abb. 6: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Schema der West- und Südfassade mit Kennzeichnung der bestimmten Elemente: 1. Lisene, 2. Anbau, der ein romanisches Portal verdeckt, 3. Eingemauerte romanische Fenster, 4. Eingemauertes gotisches Portal, 5. Anbau, der ein gotisches Portal verdeckt, 6. Eingemauerter Westeintritt auf Ebene der Tribüne, 7. Hypothetischer Eintritt in das Dachgeschoss, 8. Abdruck des Daches von unbekannten Konstruktion, 9. Spur nach Treppe, 10. Wahrscheinlich Fensterdurchbruch aus Barockzeit, 11. Beschädigung des Quadermauerwerks, die durch Brand der Holzkonstruktion verursacht werden konnte (Vermessung und Zeichnung M. Falta 2006–2017).

Abb. 7: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Schema der Nord- und Ostfassade mit Kennzeichnung der bestimmten Elemente: 12. Lisene der potenziellen Arkaden, 13. Eingemauerte romanische Fenster (Vermessung und Zeichnung M. Falta 2006–2017).

Abb. 8: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Längsschnitt und Querschnitt (Blick von Süden, bzw. von Westen) mit Kennzeichnung der einzelnen Bauphasen (Vermessung und Kennzeichnung M. Falta 2006–2016).

Abb. 9: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. 3D Modell der Kirche: der mögliche Zustand der Südfassade nach dem Umbau des Kirchenschiffes am Anfang des 17. Jahrhunderts (Modell M. Falta 2015–2017).

Abb. 10: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. 3D Modell der Kirche: a – der mögliche romanische Zustand mit einer Turmkonstruktion bei der Westfassade, b – der mögliche Zustand der Kirche am Anfang des 17. Jahrhunderts, c – Zustand der Kirche in Barockzeit mit Kennzeichnung des Dachstuhles von Renaissance über Kirchenschiff und des Dachstuhles von Barockstil über Chor d – der gegenwärtige Zustand, mögliche Vorstellung des neuzeitlichen Turmes ist durchsichtig gekennzeichnet (Modell M. Falta 2015–2017).

Abb. 11: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Romanisches (Haupt) Eintrittsportal (Foto M. Falta 2006).

Abb. 12: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Detail des Reliktes von der Blendarkade auf der Südfassade des Kirchenschiffes (Foto M. Falta 2006).

Abb. 13: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Nordmauer des Kirchenschiffes mit negativen Spuren nach Lisene, die in der Höhe des Mauerwerkboogens von Fenster endet (Foto M. Falta 2005).

Abb. 14: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Eingemauertes gotisches Portal in Südfassade des Kirchenschiffes, wahrscheinlich enthält die Mauer auch Elemente von ursprünglichem Rundbogenfries (Foto M. Falta 2006).

Abb. 15: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Relikt der romanischen Dekoration von der ursprünglichen Apsis in Form der massiven Lisene mit Rundstab, die im Mauerwerk der Ostfassade des Presbyteriums im Barockstil eingemauert ist (Foto M. Falta 2005).

Abb. 16: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Detail von Kreuz in der Spitze des romanischen Westgiebels. Zustand im Oktober 2006 – nach der Rekonstruktion der Kirche (Foto M. Falta 2006).

Abb. 17: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Detail der Spitze des romanischen Giebels mit Relikt von Putz, der einen Abdruck von Dach der unbekannten Konstruktion trägt. Zustand im März 2005 – vor der Rekonstruktion der Kirche (Foto M. Falta 2005).

Abb. 18: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Giebel der Westfassade mit Spuren nach älteren Löchern. Unten gibt es Beschädigung von Quadermauerwerk, die durch Brand der Holzkonstruktion verursacht werden konnte (Foto M. Falta 2009).

Abb. 19: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Blick auf Dachstuhl aus Renaissance von Westen (Foto M. Falta 2006).

Abb. 20: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Geritzte Jahreszahl, die Konstruktion des Dachstuhles datiert (Foto M. Falta 2006).

Abb. 21: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Detail der Leibung des spätgotischen Portals in der westen Schildmauer (Foto M. Falta 2005).

Abb. 22: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria.

Südmauer des Presbyterium mit Spuren nach Historismus im Barockstil (Foto M. Falta 2005).

Abb. 23: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria.

Detail der Westfassade mit der beschädigten Oberseite in der Mitte, die Beschädigung konnte durch Brand der Holzkonstruktion verursacht werden. Es gibt merkliche Löcher nach Treppe bei dem südwesten Bossenwerk; Treppe konnte in eine Westkonstruktion (Turm?) führt (Foto M. Falta 2005).

Abb. 24: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Detail der Löcher nach Treppe bei dem südwesten Bossenwerk (Foto M. Falta 2005).

Abb. 25: Libčany (Landkreis Hradec Králové), Kirche Himmelfahrt der Jungfrau Maria. Detail von dem romanischen Sockel auf der Südfassade (Foto M. Falta 2005).

(Übersetzung L. Čiháková)

